

TÜRK MITOLOJİSİNDE 'YEMİN-ANT' MÜESSESESİ

Oath Taking Tradition In Turkish Culture

La tradition du serment dans la culture turque

Gönül GÖKDEMİR*

ÖZET

İnsanoğlunun kişiliğinde yaradılışından itibaren bir güven eksikliği sözkonusudur. Yemin-ant da bu eksikliği izale etmeye, problemi çözmeye çalışan kutsal bir eylem, bir mittir. Her toplumun üzerine yemin verdiği kutsiyetler ve yemin formülleri farklı ancak; yemin-ant olayı aynıdır. Mitler toplumlarda zamanın başlangıcından itibaren tamı tamına taklit edildiği ölçüde geçerlilik kazanmıştır. Türklerde de ant – yemin formülleri değişen şartlarda kendini tekrar ederek, küçük değişikliklerle korumuş, korumaya da devam edektir.

Anahtar Kelimeler

Mit, yemin-ant, yemin formülleri

ABSTRACT

Man lack confidence, feels insecure by birth. In a sense oath taking is a sacred act or myth which aims at eliminating this deficiency of feeling of insecurity. Every society has its own sacred values and its own formulas for oath taking but the itself is always present in all societies. In fact, myths have always existed in societies from time immemorial and have been effectives as long as they have been imitated. In Turkish society, too, formulas, cliches for oath taking have been preserved until present with some minor changes as dictated by the requirements of the time.

Key Words

Myth, oath, oath formulas

İnsanoğlunun kişiliğinde yaradılışından itibaren bir güven eksikliği sözkonusudur. Yemin-ant da bu eksikliği izale etmeye, problemi çözmeye çalışan kutsal bir eylem, bir mittir. Biz bu çalışmamızda andın bir mit olduğu ve Türk kültürü içerisinde ilk çağlardan günümüze nasıl bir gelişim süreci takip ettiğini ortaya koymaya çalışacağız.

Türk kabilelerine baktığımız zaman hepsinde de ant sözcüğünün ortak kullanımı olduğu göze çarpar. Şamanist Türkler ve Yakutlar andıçmek olayını 'andıgar', Çuvaşlar 'antah-', Orta Asya kavimlerinden Kalmuklar, Yakutlar gibi 'andagar' sözcükleriyle ifade etmektedir. Maniheizt Uygurların da 'andıçmek' yerine 'andık-' kullandıkları, bir tövbe du-

asından anlaşılmaktadır. Eski ve yeni sözlüklerde 'ant' ve 'andagar' kelimesi, Arapça, 'half', 'yemin', 'kasem', Farsça 'sükend', Almanca 'eid', 'eidschwur' (İnan 1998: 317)", İngilizce'de ise 'oath' kelimeleriyle izah edilmektedir.

Günümüzde ise hem 'ant içmek', hem de Arapçadan Türkçeye geçen 'yemin etmek' sözcükleri kullanılmaktadır. Yeminin sözcük anlamı "...bir müminin, birşeyin gerçekliğini temin etmek, bir niyeti, bir iradeyi, herhangi bir projeyi kuvvetlendirmek için yaptığı kutsal bir fiildir. Bu açıdan yemin en kuvvetli teminat hüviyetindedir (D'Ohsson 1973 :176)." Bir diğer ifadeyle yemin; bir kimsenin verdiği sözün doğruluğuna başkalarını inandırmak amacıyla, kurallaş-

* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

mış, yasal veya gelenek ve törelerle belirlenmiş olan sözlerin, belli hareketler eşliğinde tekrarlamasıdır (Başar 1973:56). Yemin; “bireylerin vicdanında bir istek, bir gereksinim olarak doğmuş, çok geçmeden küçük büyük birçok topluluğun bağlandığı bir kural, bir kurum haline gelmiştir (Başar 1973:52)”.

Başta söylediğimiz ve tanımlardan da anlaşılacağı üzere, insanoğlunda izale edilmek istenen, ya da edilmesi gereken bir güvensizlik söz konusudur. Mitooloji okumalarında insanın içgüdüsel bir varlık olduğu, nefsine uyarak ‘Erlik’ ve ‘şeytana’ kolayca kanacağı kaydedilmektedir. Bütün mitlerin temelinde herhangi bir olayın ve durumun açıklanması mevcuttur. Yemin ve ant da, bu güvensizliği güven şekline dönüştürmeye çalışan, ihtiyacı karşılayan, durumu açıklayan, çözümlen kutsal bir eylem, dolayısıyla da bir mittir.

Bir mit olarak kabul ettiğimiz yemin (ant), insanoğluna ait bir problemin çözümünü sağlamaktadır. Kutsal bir varlık üzerine edilen yemin, çeşitli eylem ve kargış formüllerini içinde barındırmakta, ritüel içermektedir. Yemin (ant) miti sadece Türklerde değil, dünyadaki birçok gelişmiş, çağdaş toplumda da yaşamaktadır. Bu toplumlar gelişmiş, çağdaş bir kültür seviyesinde olduğundan, birçok mit, kültürü içerisinde inanç boyutuyla yaşamakta, dolayısıyla da bunların tesbiti zor olmaktadır. Ancak inanç boyutuyla yaşayayan bu mitlerin birçoğunu, onların varlığını koruyan ritüeller içerisinde tesbit edebilmekteyiz. Mitler büyük bir toplumsal ihtiyaca cevap verdiklerinden toplumlar değişip gelişse de ihtiyaç devam ettiği müddetçe, onlar da varlığını korumaya devam etmektedir.

Her toplumda, üzerine yemin verilen kutsiyetler ve yemin formülleri farklı ancak; yemin olayı aynıdır. “Hiçbir ge-

lenek, diğerlerinden bağımsız değildir, aynı şekilde hiçbir din kendini öteki dinlerden soyutlayamaz. Coğrafi açıdan yakın olan, ticarî bağları bulunan ve ortak dinî inanca mensup olan ancak; o toplumun bulunduğu coğrafyası, dinî inancı, kültürel değerlerine göre üzerine yemin verilen kutsiyetler, yemin formülleri ve uygulamaları değişmektedir (Emmanuel 1995:9)”. M. Eliade, söylencelerin (mit) ciddi dinsel deneyimlerden ortaya çıktıkları ve dinin özünü oluşturdukları görüşündedir. Claude Levi Strauss ise söylenceleri soyut kurgular olarak düşünür. Strauss’a göre, tüm insanların düşünce yapıları tek tiptir. Karşılaştıkları sorunları hep aynı yoldan çözmeleri de bunu ortaya koymaktadır. Söylenceleri, özdeş düşüncelerin ürettiği özdeş ürünler olarak kabul eder. Bundan dolayı ortak bir yapı gösterdiklerini ifade eder (Rossenberg 2000:26). Dolayısıyla da mitlerin insanoğlunun yaradılışından gelen bir eksikliği, özürü yani güvensizliği gidermesi bağlamında probleme getirdiği çözüm aynıdır.

Mitlerin toplumlar bünyesinde değişen ve gelişen şartlara ayak uydurarak yaşaması, toplumun dini inançlarının gücüne bağlıdır. Eğer mitin ait olduğu toplulukta, ait olduğu din güçlü bir şekilde yaşıyorsa, o zaman din, miti koruyarak bozulmasını veya değişmesini engeller. Dinin gücü mitin üzerinden kalkmışsa veya yeterince güçlü değilse, mit değişebilir.

Mitler buldukları toplumda sosyal hayatı düzenler, yönlendirir, kontrol eder. “Bütün ritüellerin ve bütün anlamlı insanî davranışların (beslenme, evlilik, çalışma, sanat, bilgelik) örnek oluşturacak modellerini ortaya koyar (Eliade 1993:13)”. Eğer mitin yaşadığı toplum ilkel düzeyde bir toplumsa, mitler açık bir şekilde o topluluğun yasaları, günlük yaşamı düzenleyici kanunları olur. Eğer o

topluluk çağdaş düzeyde bir topluluksa, mitler bu topluluklarda inançlar düzeyinde yaşadığından direkt olarak kendini göstermeden, o toplumun sosyal yaşantısı içine yerleşmiş bir şekilde yaşayışı düzenler, kontrol eder. Toplum hayatında böyle bir kontrol gücüne sahip olan mitleri anlamak da, o toplumun yapısını çözmeyi sağlar.

Bununla birlikte mitler, "... insanın yapmaya hazırlandığı şeyin daha önce yapılmış olduğu ile ilgili güvence verir. Girişiminin sonucuyla ilgili olarak aklına gelebilecek kuşkuları, aklından silmesine yardım eder (Eliade 1993:134)". Nesillerdir aynı şekilde tekrarlanan ant mitinin söyleyiş formülü de bunu içermektedir. Kutsal kitaplar, tarih kitapları ve sözlü kaynaklarda, andını yerine getirmeyenlerin toplum veya tanrı tarafından nasıl cezalandırıldığı ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Tüm bunlar ant miti ile birlikte, kişilerde güven ve sakinme duygusunu uyandırır.

Ancak, nesillerden beri yapılan bu tekrarların aslına uygun şekilde yapılması gerekmektedir. Eliade'nin (1994: 36-37) ifadesiyle "...her türlü insanî eylem zamanın başlangıcında bir tanrı, bir kahraman ya da bir ata tarafından icra edilen bir eylemi, tamı tamına tekrarlandığı ölçüde geçerlilik kazanır". Bu davranışlar "...o günlerin yeniden güncelleştirilmesidir." Ant formülleri de, değişen şartlarda aslına tekrar ederek, küçük değişmelerle kendini korumuştur. İhtiyaca cevap verdiği ölçüde de korumaya devam edecektir.

"...Bir nesne ya da bir eylem ancak bir arka tipi taklit veya tekrar ettiği ölçüde gerçek olur. Demek ki gerçeklik yalnızca tekkerrür veya katılma yoluyla kazanılmaktadır. Örnek modeli olmayan her şey 'anlamsız' yani gerçeklikten yoksundur (Eliade 1994:37)". Bu tanımdan hareket edecek olursak, günümüz toplu-

mundaki 'yalan yere rahatlıkla yemin edilebilmesi', 'yalancı şahitlik', 'verilen sözlere sadık kalmayış'lar yemin ve formüllerindeki değişmelerden, aynıni tekrar etmeyiştten veya o dönemlerdeki mitte olan yoğun inancın aynı şekilde korunmamış olmasından kaynaklanmaktadır, diyebiliriz.

İnsanoğlu düşünme ve konuşabilme yetileri ile hayvanlardan ayrılır. Hayvanlar DNA'larında var olan davranış kalıplarının dışına çıkamazken, insanoğlu beynini kullanma ve konuşma yetileri sayesinde farklı kişilikler, davranış şekilleri, kimlikler geliştirir. Buna bağlı olarak da farklı kültürler meydana getirir. İnsanoğlunda konuşma yetisini sağlayan bir dil mevcuttur. Halk arasında halen yaygın şekilde kullanılan 'dilin kemiği yoktur' atasözünden de anlaşılacağı üzere, insanoğlu kolaylıkla yalan söyleyebilecek bir yapıya sahiptir. Buna paralel olarak bir başka atasözünde de 'insanoğlunun çiğ süt emmiş olduğu' vurgulanmaktadır. Yani, bu atasözünden, insanoğlundan her türlü kötülük beklenebilir, yargısı çıkarılmaktadır. Bir başka söz de günümüzde yaygın şekilde söylenen, yukarıda yer verdiğimiz atasözlerini tamamlayıcı bir nitelik taşıyan ve günümüz toplumunda güvensizliğin ne derece arttığını gösteren 'babana bile güvenme' dir. Bu sözlerden anlaşılacağı üzere, insanoğlu, kolaylıkla yalan söyleyebilen, her türlü kötülüğü düşünüp yapabilecek, güvensiz bir yapıya sahiptir.

Yeminin temelinde, yazılı töre ve hukukla kontrol edilemeyen, geleneksel hukukun bir kurala bağlayamadığı unsurlar yatır (Oğuz 2002). Yaşam süreci, düzenli bir toplumsal hayatın gerekliliğini ve birilerine güvenme ihtiyacını doğurmaktadır. Çünkü toplumsal hayat içerisinde, ortada kendisine güvenilemeyen bir birey söz konusudur. Güvensizliğin temelinde, yukarıda bazı sözlerle ör-

neklediğimiz kuralların kontrol edemediği bir durum yatmaktadır. Bu güveni sağlamak, güven telkin etmek, güven ortamını oluşturup yaşatmak için de kutsal değerlere, insan üstü bir gücün desteğine sığınarak, bunlardan yardım alınacak ve bunlar üzerine 'ant içilecek', 'yemin verilecek/edilecektir'.

Semavi dinlerde yer alan mitlere göre 'şeytan', ve yaradılış mitinde 'erlik' insanları kendi kötü dünyasına kul etmek için kandırmaktadır. İnsanda 'nefis' adıyla var olan şey insanı kolayca kötü yola, tanrının istemediği, şeytanın, erliğin istediği kötü yola düşürebilmektedir. Bundan kurtulmak için de 'iman', 'inanç', ve 'irade' gücü gerekmektedir. İnsanın verdiği andı yerine getirmesi için de, üzerine yemin ettiği kutsî değer lanetine mazhar olmak durumu söz konusudur ki, bu da yemini yerine getirme zorunluluğu ve korkusunu doğurur. İnsanoğlu eğer sosyal organizasyonlarının yargılarında bir yetersizlik söz konusu ise, var olan adaletsiz durumu, inandığı kutsiyete havale etmektedir. Bu havale edişte (kargışta) insanın kesinlikle olmasını istemediği şeyler yer almaktadır. Dede Korkut Hikayelerinde Dirse Han hanımına 'tanrı bizi kargamış mı da çocuğumuz olmuyor', diye sorar, ardından bu kargıştan kurtulmak için kurbanlar kesilir, açlar doyurulur, herkesten dua alınır. Dolayısıyla Dirse Han, bilmeden veya bilerek yapılmış bir hatadan dolayı, tanrının cezalandırmasına maruz kalıp kalmadıklarını, sormaktadır. Eğer bir 'kargış' söz konusuysa da bundan kurtulmak için yine tanrının takdirini alarak, bu kargışı kaldıracak hayırlı bir iş yapmaya yönelir.

Anda ait geliştirmiş formüller, resmi kayıtlarda millattan önceki yüzyıllara kadar götürülmektedir. Sadece Türklerde değil, birçok toplumda arkaik dönemlerden başlayarak günümüze ka-

dar gelip çağdaş hale bürünmüş, kurumlaşmış ve birçok kurumda kullanılan yemin mitleri ve bunların formülleri mevcuttur.

Farklı kültürlerde, farklı inançlarda, zamanlarda, değişik yemin formülleri geliştirilmişse de temelde olay aynıdır. Herhangi bir şeyi yapacağına, yapmayacağına veya koruyacağına dair, tanrı, Allah, koruyucu ruhlar, herhangi bir kutsî değer adına andiçme, yemin verme, bu yemin sırasında herhangi bir nesne (bıçak, silah, kan, ayı kafası, postu, at kafası...vb.) kullanma ve bu yemini bozduğu, yerine getirmediği takdirde tanrının, kılıcın, ruhların, ayının lanetine uğrama veya yeminin kargış kısmında söylediği şeylerin yerine gelmesi durumu söz konusudur.

Toplumlar gelişip çağdaşlaştıkça, yemin formülleri ve inançlar azaldıkça veya değiştikçe kutsiyet ifade eden unsurlarda da değişimler olmuştur. İnanç zayıfladıkça yalan yere yemin veya yeminini yerine getirmeme de artmaktadır.

Yemin formülünün Dirse Han Hikayesinde olduğu gibi Tanrının lanetini üzerinden kaldırmak için fakirleri doyurmak ve onların duasını almanın yanında, bir de yemini bozduktan sonra 3 gün oruç tutma, bir fakire sadaka vererek külfetten kurtulma gibi İslam dini içerisinde yer alan sağaltmaları da mevcuttur. Bu durum daha çok, normalde yemin edilmemesi gereken bir hususta, sinir anına denk gelerek yemin verildiği zaman, bu yeminin bozulması içindir. Örneğin; çocuklarına çok kızmış bir anne 'bir daha yüzünüze bakarsam ne olayım!', ya da 'vallahi bir daha bu eve gelmeyeceğim!' şeklinde yemin verdiği durumlarda söz konusudur. Günümüz Türkiye ve Kıbrıs Türklerinde, Arap kültüründen geçmiş olsa gerek, çoğu zaman cümlelerin kuruluşu dahi 'vallahi' ile baş-

lamaktadır. Yeminin dile bu kadar pelesenk olması ve ardından çok kolay 'töve' edilmesi veya bu durumun hiç farkedilmemesi, günümüz toplumunda, yeminin gelmiş olduğu durumu, ritüel ve mit özelliğinin zayıfladığını ancak; her alanda yemine ihtiyaç duyuluyor olması ise bu zayıflamaya rağmen yaygınlaştığını gösterir. Bu durumda yemin miti kutsal bir mit olmaktan çıkıp, sosyal bir mit olmaya başlamıştır denilebilir.

Yemin formüllerinde tanrı güvencesine başvurulmaktadır demiştik. İslamî inanca göre 'Allah herşeyi görür ve herşeyi bilir' dolayısıyla yalan ya da yanlış yapıldığında tanrının güvencesine sığınılır. Çünkü o hata yapanı bilip görecektir ve gerektiğinde cezalandıracaktır. Özellikle son dönem yeminlerinde tanrı adı geçmese de, gizli özne gibi, kargışı yapmanın cezayı verecek olanın o olduğu bilinir. Bazı Türk toplulukları örneğin Bulgarlar, Kazaklar, Türkiye Türkleri vb. din değiştirmelerine rağmen yemin formüllerini korumaktadırlar.

Yemin sadece, bir kişinin yalan söylemeyeceği ve söz konusu ettiği şeyi yapmayacağı veya yapacağı şeklinde olmaz. İki kişinin veya iki kurumun, kabilenin veya ülkenin arasında da karşılıklı yemin verilerek, ant içilerek, antlaşılarak barış ve huzur sağlanmış olur. Dolayısıyla sadece bireyler arası ilişkileri değil, toplumlar arası ilişkileri de düzenler, güvence altına alır. Çeşitli kurumların ve bu kurumlarda çalışanların (polis, hemşire, avukat, doktor, hakim vb.) işlerini doğru ve düzenli yapmalarını, layıkıyla yerine getirmelerini, görevlerini kötüye kullanmamalarını sağlar.

Toplumlar geliştikçe yemin (ant) formülleri ve uygulamaları sözlü halden yazılı hale dönüşmüş ve kurumlaşmıştır. Yazılı hale getirilmiş yeminlerden herbiri aynı zamanda yazıldıkları dönemde yaşayan toplulukların ahlâk, meslek an-

layışı, inanç, kutsiyet gibi değerleri hakkında bilgi veren birer belge olmuştur (Başar 1978:52). Türklerin sözlü kültür içerisinde buldukları dönemlerde Türk boyları, töreler ile yönetilmekteydi. Yazılı hukuka dayanmayan törelerin, yaptırım gücü oldukça güçlüydü. Sözlü kültür içerisinde yaşayan bu atlı göçebe topluluklarda söz namustu, şerefti. Dolayısıyla kişiler bir söz verdikleri zaman, sözüne güvenilirirdi. Dede Korkut Hikayelerindeki 'Yalancı Yaltacuk'a bu adın verilesinin temelinde de, yalan söyleyen, sözünü tutmayan insana, nasıl bakıldığı açıkça vurgulanmaktadır.

Yemindeki mitolojik değişimler özellikle, toplumların farklı inanç sistemlerine geçtiği, farklı ihtiyaçlarının olduğu veya inancının zayıfladığı dönemlerde meydana gelmektedir. Örneğin; İslamiyet öncesi dönemde kılıç, at başı, ayı başı ile yemin (ant) törenleri yapılırken, İslamiyet sonrası Kuran'ı Kerim üzerine ve Allah adına yemin verilmektedir. Allah'tan başka birşey üzerine yemin etmek şirke girmektedir. Günümüzde birçok kurumun değişmesi ve evrenselleşme ile birlikte kutsî değerler 'namus', 'şeref', 'ekmek', 'tuz' olarak değişmiştir. Ancak bunlar da, o dönemin insanı için kaybedilmemesi gereken veya değerli, kutsal sayılan şeyler olduğundan, mit halen devam etmektedir. Olay sadece yeminin içeriğinin farklı şekilde doldurularak daha organize hale getirilmesidir. "Yemin şekli insanların inançlarına, geleneklerine, ahlâk anlayışlarına, yaşadıkları dönemin durum ve icaplarına göre değişmektedir (Başar 1978:3)" ve değişmeye de devam edecektir. Eski dönemlerde yemini yerine getirmeyen vücudun, yok olması en büyük ceza iken, günümüz insanı için şeref ve namusunun yok olması, en büyük ceza sayılmaktadır. Dolayısıyla ceza mekanizması toplumsal kurumlara göre değişmektedir.

Toplumlar gelişip değiştikçe, yemin mitine olan ihtiyaç da artmakta ancak; inançlardaki zayıflama da yeminin eski gücünün zayıflamasına neden olmaktadır. Bu, Yemin Kurumu'nun yapmış olduğu ankette yer verdiği şu sorulardan da anlaşılmaktadır: “ ‘yalan yere yemin etmenin hissi ve vicdani tesirlerini hafifletmeyi veya tamamıyla izale etmeyi düşündünüz mü?’, ‘...laik yemin yerine mukaddes ve dinî mefhumlar üzerine yemin mecburiyeti karşısında kalmanızın, böyle bir yemine mani olacağını zannediyor musunuz?’ (1952:3)”. Bu sorularda yer alan, ‘laik yemin yerine, mukaddes ve dinî mefhumlar üzerine yemin’ sözü günümüzde bazı kurumlarda verilen yeminin durumuna dikkat çekmektedir. “ ‘Nazarımda resmi makamlar önünde Allah üzerine yemin ile mukaddesata (şeref, namus üzerine) yemin yahut sadece ‘yemin ederim’ sözündeki basit yemin arasında bir fark var mı?’, ‘Adli makamların önünde, hususi münsasebetlerde yalan yere yemin edenler, yalan yere yemin edışı takip eden devrede meslek çevresinde ve içtimai muhitte nasıl karşılanıyorlar? (1952:4)’ gibi sorular da günümüzde yeminle ilgili kurumlarda karşılaşılan sıkıntıları ortaya koymaktadır. Sorular özellikle de mukaddesat ve dini mevhumlar üzerine yeminden, laik yemine geçişi ve yeminini yerine getirmeyen kişilerdeki tanrı cezalandırmasının dışında, vicdani rahatsızlık ve toplum tarafından cezalandırma hususları dikkati çekicidir. Ancak günümüzde sıkça yapılan ‘anam avradım olsun’, ‘ekmek çarpsın’, ‘gözüm dönsün’, ‘iki gözüm önüme aksın’, ‘çocuklarımı sevinmeyeyim’, ‘gençliğimi sevinmeyeyim’ vb. gibi yemin formülleri, eğer bu yemin tutulmazsa veya yalan yere yemin edilirse, bunun cezalandırmasının, inanılan tanrı tarafından yapılacağını göstermektedir. Yeminin yerine getirmeyen, yalan yere ye-

min vermiş kişi veya kişilere, daha önceki dönmemlerde hakan, komutan veya şahıslar bire bir ceza verebilmekteydi. Günümüzde de benzer şekilde kurumlar, yeminini yerine getirmeyen, görevini kötüye kullanan, yalan yere yemin veren kişilere hukuksal bir ceza, ya da toplum, kişiyi ayıplamak suretiyle ceza verebilmektedir.

Antla ilgili olarak, Türklere ait olan ilk kayıtlar MÖ I. yüzyıla aittir. Bu kayıt bir barış anlaşmasıdır. Hun hakanı ve Çin elçileri arasında, dostluk kardeşlik muhadesindeki, barış andıdır. Antlaşmayı bozan tanrının cezasına çarpılacak, nesiller boyunca bu andın cezası altında inleyecektir. Antlaşma dağda, kafatasından yapılmış şarap tasına, kılıç batırılıp, şarap içilerek yapılmıştır. Daha sonra bundan hoşnut kalmayan Çinliler, tanrıya kurban keserek andı bozmayı istemişlerdir (İnan 1998:318). Çin elçilerinin yaptığı bu andı hükümdarları, istiyorsa dikkate almayabilirdi. Ancak ağır bir yük olarak görerek, tanrıya kurban sunup kurtulmak istemeleri, oldukça güçlü şekilde ant miti ve ritüelinin, her iki toplumda da yaşadığını ve düşman iki devletin ilişkilerini düzenlediğini göstermektedir.

Bir başka ant formülünün yer aldığı VIII. yüzyıla ait bir kayıta, Uygurlar ve Çinliler arasındaki antlaşma töreninde, on yıllık barış istenmekte, ‘sözleşmeyi bozanın savaşta canı çıksın, soyu sopusu yok olsun’ denilerek, ant şarabı içilmektedir (İnan 1998:319).

VI. yüzyılda ise, Avarlarla Bizans arasında, sözleşmeyi teyit için ant yapılır. Ant formülünde “...niyetinde isem mahvolayım, tüm Avarlar mahvolsun, gök üstümüze yıkılsın, Gök tanrının ateşli okları bizleri öldürsün, dağlar ormanlar başımıza yıkılsın, Sava Suyu taşarak bizleri yutsun (İnan 1998:319)” denerek Gök tanrının kargışıyla ant içilir.

X. yüzyılda, Türklerin bir boyunun bakırdan yapılmış bir put önünde yemin ettikleriyle ilgili bilgiler yer alır. Putun önünde su dolu bir kap, içinde altın ve bir avuç buğday, kabın altında kadın şalvarı konulan ant formülünde ‘andı bozarsam kadın şalvarı giyeceğim olsun - yani kadına benzeyeyim-, beni buğday gibi biçsinler, yüzüm altın gibi sararsın’ denildiği kaydedilir (İnan 1998:319).

XI. yüzyılda Türklerin dağa ant içtiği kaydedilir (İnan 1998:319). Şamanist Türklerde dağ tanrının makamı olarak kabul edilirdi. Başka bir yemin formülünde de, ant içilirken kılıç yanlama konularak, ‘gök girsin kızıl çıksın, anda sadık kalmazsam, kılıç kanıma bulansın, demir benden öcünü alsın’ (İnan 1998:319) şeklinde bir ifade yer alır ki, bu da kılıcın ölüm gücünün lanetini üzerine almaktır.

XVI. yüzyılda Ebu Hayyam’ın kaydettiğine göre “Türkler şهادet parmağını bükerek ‘bu anttır filan işi yapmadım’ der, yalan yere yemin ederse bunun gibi, kambur gibi olayım demektir ki böylece yalan yere yemin edilmediği gibi, yeminini de bozan olmaz (İnan 1998:319)”.

1756 yılında Kırgız-Kazak-Kalmuk ve Torgavutların yaptığı barış antlaşması, Bulanık denilen su kıyısında, alnında bir işaret bulunan bir aygır ve kara başlı koç kurban kesip, eller kana bulanarak yapılmıştır (İnan 1998:319).

Yakut, Altay, Salcak, Türk boylarında ant, ayı derisi üzerine oturulup burun delikleri öpülerek, içilir. Altaylılar ayının canilere ceza vereceğine inanırlar (İnan 1998:319). Ayrıca bazı Türk kabileleri ayıdan geldiklerine inanmaktaydı.

Yenisey kaynaklarında, yaşayan Salcakların, ant içerken ‘gün ay görüyor’ diyerek tüfek namlusunu veyahut bıçak yüzünü yaladıkları kaydedilir. Daha sonra ise ayı kafasının bulunduğu kap-

tan su içerek ‘bu suyu içtiğim gibi ayı beni yesin’, ya da ‘suçlu isem güneşi görmeyim, silah beni öldürsün’ (İnan 1998:319) denilir.

Yakutların ant formüllerinde silah yer almaz, bunun yerine ateş, ayı, at kafası, koruyucu ruhlar bulunmaktadır. Formüllerde “çocuklarım beşiksiz, hayvanlarım aç, ağılsız kalsın, gözlerim kör olsun, kulaklarım duymasın, söyler dilimden mahrum olayım, tutar ellerim tutmaz olsun, yürür ayağım yok olsun, yaşamayayım (İnan 1998:321)” şeklinde ant içilir.

Kaynaklarda şamanlık mesleğine girecek bir şamanın dağın tepesinde, ruhlara söz verdiği kaydedilir. Şaman elinde at kılıyla süslü bir asa tutar, yanında dokuz kız dokuz erkek durur, üzerinde ise şaman elbisesi giyer ve yemin formüllerini söyler (İnan 1998:319). Günümüzde de avukat, hakim, doktor, hemşire, asker, polis vb. mesleklere giren kişiler, bunun öncesinde bu mesleğe tabii olmak için yapılan yemin törenlerinde, o mesleğe ait cübbe ve resmi kıyafetleri giyerek, yüksek bir kürsüye çıkıp, topluluk önünde törenle yemin vermektedir. Dolayısıyla da bir mesleğe tabii olurken verilen söz, edilen yemin, İslamiyet’ten önceki döneme, hatta çok daha arkaik dönemlere uzanmaktadır. Ancak bu dönemlerde yeminini yerine getirmeyenler, bunu canı ile ödemekteydi. Günümüzde ise halk arasında ‘şeref, namus, güven’ gibi değerlerini kaybetmekte veya duruma göre yasalarca cezalandırılmaktadır. Ancak ceza kurumları gelişmiş olduğundan cezaları, istisnai durumlar haricinde, birebir kişiler vermemektedir. İslamiyet sonrası Türklerde şeri kaza makamları, fikhın kabul ettiği yemini tatbik etmelerine rağmen, eski yemin miti ve formülleri de yaşamaya devam etmiştir (İnan 1998:322).

1634 yılında Sipahilerle Sekmanlar

arasında çıkan bir düşmanlığı, Abaza Paşa bir yemin formülüyle çözümlenmiştir. Askerlerin ortasına bir ağaç dikip, üzerine ekmek, tuz ve bunların ortasına da kılıç ve mushaf koymuş, iki takımdan adamları da bunun başına tek tek getirterek yemin vermesini sağlamıştır. Bu yemin formülü de 'yemini bozan hain kılıca uğrasın, ekmek tuz kendisine zehir olsun' (Başar 1978:25) anlamını taşımaktaydı.

II. Sultan Murat ve Balkan Devletleri arasında yapılan savaşlar sonunda imzalanan Segedin Antlaşması sırasında, her iki taraf da koşullara bağlı kalacağına dair ant içmiştir. Ancak Sultan Murat Kur'amı Kerim, Macar Kralı Ladislas ise İncil üzerine ant içmiştir (Başar 1978:54).

1841 de yazılıp, 1876 yılında yayınlanan bir manzumede, Kırgız ve Kazakların tüfeği ulu sayıp tırnak yaladıkları, demircinin körüğünü ulu saydıkları ve 'sen tüfeğe vur, haksız isen tüfek seni vursun' diyerek ant içtikleri kaydedilir (İnan 1998:322).

Anadolu Türklerinde de Konya da değnek veya bıçak atlamak suretiyle uygulanan yemin verme adeti mevcuttur. Bıçak atlandıktan sonra, yemin verilen olayı gerçekleştirilmeyen veya yapmayacağı dediği şeyi yapan kişi, en adi adam olarak kabul edilirdi (İnan 1998:319).

En eski devirlerde 'ant' bir şey için güvence verme, bir antlaşmayı sağlamanın yanı sıra, devletler, kabileler veya şahıslar arasında yapılan kardeşleşme törenini de ifade etmiştir. Bu da bir anlamda kardeş olmak, o durumu sürekli kılmak için güvence vermektir. Bu törenler, Türk folklorundaki tasvirlerden anlaşıldığına göre şöyle olurdu; iki yabancı kardeşleşmeye ve dost olmaya karar verirse, soydaşlarının huzurunda kollarını keserek, bir kaba (ant ayağı'na)

kanlarını akıtırlar. Aralarına kılıç ok veya başka bir silah koyarak bu kaptaki kana kırmızı, süt veya şarap karıştırarak, beraber içerlerdi. Sonra silahlarını, atlarını ya da hemşirelerini değiştirirler, böylece 'antlı adaş' olurlardı. Moğol devrinde bu törenle dostlaşmış olanlara 'anda' denilmiştir. 'Anda' terimi Türk lehçelerinde ancak Kırgızcada 'dünür' kelimesiyle birlikte 'kuda+anda=kudanda (=dünür+kardeş)' Kırgız-Kazakça da 'kudandalı (=dünür olanlar)' şeklinde muhafaza edilmiştir.

Bu ant töreni hakkında ilk malumat MÖ V. asırda Herodot tarafından verilmiştir. Bu anda göre İskitler ant içerken hafifçe kendilerini yaralar, kanlarını bir kaba damlattıktan sonra silahlarını o kaba batırır ve her iki taraf dualarını (ant formüllerini) tekrarlayarak o kaptan içerdi. MS II. asırda da bu durumun devam ettiği ile ilgili belgeler söz konusudur. Yine Osmanlı döneminde de, antlaşmaların aynı şekliyle devam ettiği kaydedilir (İnan 1998:326). Günümüzde de 'kanka' veya 'kanki', olarak hitap edilen 'kan kardeşiği' vardır. İki kişi vücudunun bir yerlerini keserek birleştirir ve kan kardeşi olurlar. Bu kardeşlik sosyal hayatta, kimi zaman soy kardeşliğinden bile öteye geçer, bu kişilerin çocukları dahi akraba sayılır.

Gerek tarihi malumatlardan, gerekse folklor malzemelerinden açıkça anlaşılıyor ki, eski devirlerde ant ancak dostluk ve kardeşlik kurmak için tatbik edilmiş, kargış ise gerçekle yalanı ayırt etmek, bir işin doğru yapılacağına güvence vermek için yapılan müstakil bir tören olmuştur. Bununla birlikte ant töreniyle yapılan dostluk ve kardeşlik kargış formülleriyle de teyit edilmiş olacak ki, sonraları kargış töreniyle ant töreninin karışmasına sebep olmuş ve kargış ve ant formülünün bir arada uygulanmasından ibaret olan törene de ant de-

nilmiştir. Daha sonra ise ant içmek ve İslamiyetin kabulüyle Arapçadan Türkçeye geçen yemin bir arada kullanılmaya başlanmıştır. Ancak ant içmek daha çok her iki tarafın karşılıklı söz vererek, karşılıklı olarak yapması veya yapmaması gereken durumlarda karşılıklı imza atması, söz vermesi veya yemin vermesi durumlarında kullanılmıştır.

Antla ilgili bilgiler, yazılı kaynakların yanı sıra, sözlü kültürde yer alan halk edebiyatı ürünlerinde de söz konusudur. Örneğin; Dede Korkut Hikayelerinde Beyrek Kazan'a asi olmayacağına şu şekilde ant içiyor; "ben Kazan'ın nimetini çok yemişim, bilezsem gözüme dursun, kara koç atına çok binmişim, bilmezsem bana tabut olsun, güzel kaptanlarını çok giymişim, bilmezsem kefenim olsun, al bargah otağına çok girmişim, bilmezsem bana zindan olsun". Beyrek andına sadık kalmanın cezasını kılıçla doğranarak öder. Başka bir hikayede de Beyrek ; "kılıcıma doğranayım, okuma sançalayım, yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, sağlıklı varacak olursam gelip seni helalliğe almazsam", şeklinde ant içer. Bir diğer ant formülü de şu şekildedir; "oğuz yiğidin öfkesi kopardı, kılıcını çıkardı, yeri kertti; kerttiğim yer gibi kertileyim, toprak gibi savrupayım, kılıcıma doğranayım, oğlum doğmasın, doğarsa on güne varmasın, bey babamın kadın anamın yüzünü görmeden bu gerdeğe girersem (Muharrem Ergin 1997)."

Günümüzde ise mahkemelerde kişiler sözlerini doğrulamak için Kuran'ı Kerim üzerine; herhangi bir kuruluşa, örgüte tabii olurken, bayrak, silah şeref ve namus üzerine; ülkeler arası antlaşmalarda barışı sağlamak için, kutsal kitaplar, şeref ve namus üzerine; aileler arası ilişkileri kuvvetlendirmek için karşılıklı kız alıp vererek, beşik kertmesiyle; kişilerin kendini doğrulaması için ekmek,

Kur'an, namus, şeref üzerine; kardeşleşme, kan kardeşliği için karşılıklı kan yalayarak veya kanları birbirine karıştırarak yemin verilmektedir. Yemin miti sadece Türklerde değil, gelişmiş birçok toplumda da aynı şekliyle devam etmektedir. Artık yavaş yavaş toplumların ve kişilerin kutsî değerleri değişmekte şeref, haysiyet, namus gibi değerler öne çıkmaktadır.

Günümüzde halk arasında karşılıklı antlaşma ve ritüel törenleri olan yeminler yanında yaygın olan yeminlerde de 'ekmek çarpsın', 'anemnin ölüsünü öpeyim', 'çocuğumu sevinmeyeyim', 'Allah belamı versin', 'iki gözüm önüme aksın', 'gençliğimi sevinmeyeyim', 'şurdan şuraya gitmek nasip olmasın'.vb. ritüelistik töreni olmayan, sadece kargamak/beddua etmek suretiyle yapılan yeminler de mevcuttur.

Geleneksel insanın düşüncesine göre bir arkatip modelin taklit edilmesi, ilk kez gösterdiği mitsel anın yeniden canlandırılmasıdır demiştik. Dolayısıyla ne periyodik, ne de kolektif olan bu törenlerde dindışı zamanın, sürenin akışı durdurularak, kutlama yapılan mitsel zamana aktarılır. Yapılan tüm ayinler, tanrısal bir arkatipi taklit eder ve bu akatipelerin sürekli yeniden canlandırılışları tek ve aynı zamandışı mitsel katrede gerçekleşir (Eliade 1994:81). Ant törenlerinde de kan, ayı kafası, silah, birşey kertme, kurban kesme, kutsal kitaplar, bayrak, tuz, ekmek, hediyeleşme vb. sürekli tekrar edilen unsurlar ve bu unsurlarla birlikte tekrar edilen yemin formülleri söz konusudur. Bunlar yaşanan döneme, kültürel değerlere, dine göre değişmektedir. Ancak unsurlar değişse bile yemine olan inanç, mitin gücü ve ona ait aynı ritüelistik tören, değişen unsurlarla beraber kendini devam ettirmektedir. Bu unsurları inceleyecek olursak;

1) KAN

“Kardeş veya dost olmak isteyenlerin kanlarını bir içkiye karıştırıp içmeleri eski antlaşmaların en önemli şartlarından bir olmuştur. İptidai zihniyete göre kan ve can aynı şeydi; kanları birbirine karışan kimselerin hayat ve ölümlerinin de birbirine karışmış olduğuna inanılırdı. MÖ I. yüzyılda da daha önce bahsettiğimiz Hun Hakamı Huhayne ve iki Çinli elçinin at kanına (attan geldiklerine inanmaktaydılar) (İnan 1998:317), 1173 yılında Kırgız-Kazaklarla Kalmuk Tordavutların, boz aygır ve kara başlı koç kanına ellerini bulayarak ant içmesi (İnan 1998:319); günümüzde de halen ant içecek kişilerin, karşılıklı olarak parmaklarını veya bileklerini keserek kanlarını birbirine dayayıp ‘kan kardeşi’, ‘kanka’ olması ant formüllerindeki ‘kan’ unsurunun geçmişten gelen ve canın birbirine karışarak bir can oluşmasını sağlamanın ritüelistik tekrarıdır.

2) SİLAH

“Kılıç, yatağan, mızrak, balta, ok, Türklerin gerek ‘anda’, gerekse ‘kargışlı ant’ törenlerinde görülen en önemli unsurlardır. Folklor materyallerinden anlaşıldığına göre, Türklerde dostlaşma andı yalnız silah üzerine de olmuştur. Manas Destanı’nın devamı olan, Kan Yoloy Destanı’nda “bir okunu çekti aldı, aralarına koydu, ‘kıyametlik dost oldular’ (İnan 1998:319)”, denilmektedir. Kurtuluş Savaşı döneminde, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri, 1960’lı yıllarda Kıbrıs’ta TMT üyeleri, antlarını bayrak ve silah üzerine (Gökdemir 2000: 147); günümüzde de askeri törenlerde asker ve polisler, yine aynı şekilde bayrak ve silah üzerine yapmaktadırlar.

“Çoban değneği kılıç, yay, ok, balta, bıçak sapı, kimi zaman tüfek ve başka bir silah aygıtlarının, ant törenlerinde birinci derecede önemli sayılmaları, bu nesnelere ilkel toplulukların üretim ha-

yatında oynadıkları rollerle açıklanabilir. İlkel insan için bunlar bir ruh değil, koruyucu ve besleyici ruhu temsil eden kutsiyetlerdir; her aletin kendine mahsus bir koruyucu ruhu vardır. Yalan yere ant içilirse bu koruyucu ruhun darılacağına inanılır (İnan 1998:327-28)”. Bununla birlikte bıçak, demir kılıç veya silah yalanarak da ant içilirdi. Başkurtlarda silah üstüne yemin etmeye zorlanan kişi derhal doğruyu söyler ve ant içmeye yanaşmaz. Bunun yanında yalan yere ant içen kişi veya andını bozan kişi de silahla öldürülürdü. ‘Gök girsin, kızıl çıksın’ sözü de ‘sözümde durmazsam (yani yalan söylersem) kılıç kanıma bulansın, demir benden öcünü alsın’ demektir. Dolayısıyla koruyucu ruhun yanında, silahın can alma gücü de söz konusudur. Türkler için demir, Ergenekon’dan gelen ayrı bir kutsiyet ifade etmektedir.

3) KARŞILIKLI HEDİYE ALIP VERME

“Silah, at, giyim vb. nesnelere değiş-tirme adeti Türk ve Moğolların anda törenlerinin en önemli unsurudur. Moğolların Gizli Tarihi’nde, Temuçin’le Camuha’nın ilk defa aralarında dostluk tesis ettiklerinde, karşılıklı oyun kemiği (kaval) alıp verdiklerini kaydedilir. Büyüdükları zaman da kuşaklarını değiştirmek suretiyle bunu tazelerler. Oğul ve kızlarını değiştirmek suretiyle kardeş olan Buretler, kuşaklarını değiştirerek birbirlerini öperler. Bulgarlarda da, iki kişi kardeş olmak isterse, şimşir ağacı dallarından buket yaparak birbirleriyle değişirler. Daha sonra da kollarını kanatarak yalaşır. Hediye alıp vermenin, İskit ve Türk kavimlerinin egemen oldukları sahada çok yaygın bir adet olduğu anlaşılmaktadır (İnan 1998:328-29)”. Anadoluda da büyük aileler, karşılıklı kız alıp vererek dünür olmak suretiyle kardeşleşmişler, akrabalık kurmuşlardır. Hatta Türk tarihinde kavimler ve ül-

keler de, kız alıp vermek suretiyle dostluk sağlamışlardır. Günümüzde düğün hazırlıklarında kız ve erkek tarafı kaşılıklı hediyeleşmeyi devam ettirmektedir. Boylar ve devletler de, güçlü olan ülkenin veya boyun hakanına hediyeler göndererek bağlılıklarını bildirmektedir.

4) BİR NESNEYİ KERTME

“Dede Korkut Hikayeleri’nde Oğuz andında kılıçla yeri kertmek adeti yer almaktadır. Manas Destanı’nın kahramanlarından Almambet, düşmanlarından öç alacağına dair ant içerken ‘bıçağıyla yere çapraz çizgiler çizerek, bıçağını tekrar kınına sokar’. Aynı motif Edige destanında da görülmektedir. Toktamış Han’dan öcünü alacağını anlatmak için elindeki yoğurdu dilim dilim keserek, karıştırır. Oğuzların ‘beşik kertme yavuklu’ tabirlerindeki kertme kelimesi de ‘anda-dünür’ olma adedinin yaşadığı devrin hatırasıdır. Eski zamanda Yakutlar, dostluklarını bir ağacı kertmekle onaylardı. Ağacı yahut yeri kertmenin, ant ve sadakat unsuru olduğunu tarihî kaynaklar da doğrulamaktadır. Orta Asya kavimlerinde Wuhuanlar hakkında, Çin kaynakları şu malumatı vermektedir: “Bunların adetlerinde sadakat göstermek için kertilmiş çubuk kullanılır. Yazıları olmadığı halde, kimse ahdine aykırı hareket etmez (İnan 1998: 329)”. Günümüz Anadolu’sunda da beşik kertme ve sonrasında, da karşılıklı çocuk alıp vererek aileler arası dünürlüşme ve dostluk anlaşmaları halen devam etmektedir.

Türklerle ilgili kayıtlarda toprağın kutsallığına dair bilgiye rastlamadık. Ancak toprak gibi kertilen ağacın kutsal ruhu olduğuna ve yaradılış mitinde olduğu gibi ağaçtan gelindiğine inanılmakta ancak; ormanlar korku ifade etmektedir. ‘Toprak ana’ denilmiş olsa da, toprak Erliğin yaşadığı yer olarak kabul edilir. Hatta sözlü kültürde yer alan ‘yere batasica’, ‘utancımın yerin dibine

girdim’ gibi ifadeler de bunu ortaya koymaktadır (Oğuz 2002). Bu durum yer-su inancıyla bağlantılı olabilir. Oğuz Kağan Destanı’nda Oğuz’un eşlerinden biri ağaç kovduğundan gelmiştir. Dolayısıyla hem ağaç hem de toprak kutsal sayılır ve onlardan korkulur, çekinilir. Ancak kılıçla toprağın doğranmasında yeminini yerine getirmeyen veya bozan kişinin bu şekilde doğranacağı benzetmesi, yani o şekilde doğranma unsurunun öne çıkması da söz konusu olabilmektedir. Özellikle de Edige Destanı’nda Toktamış’ın yoğurdu doğramış olması, bunu doğrular gibidir. Bunun yanında İbnül Fakih’e göre “Bakırdan yapılmış bir put önünde yemin eden Türklerin, su dolu bir kaba altın ve bir avuç buğday atması, altına da kadın çalvarı koyup ‘andımı bozarsam kadın şalvarı giyeceğim olsun, beni buğday gibi biçsinler, yüzüm altın sarısı gibi olsun’ şeklinde ant formülünün okunmasında da kadına benzemek, orada var olan buğday gibi biçilmek ve yüzün altın sarısına benzemesi de, yerin kertilme hareketindeki gibi yapılan harekete veya var olan nesneye benzeme şeklindeki ritüelle temelde aynıdır. XIV. yüzyılda Ebu Hayyam’ın kaydettiği, Türklerin şehadet parmağını bükerek ant içmesi ve eğer doğru söylemiyorsa, bu parmağı gibi kambur olacağı düşüncesi de şeklen ve benzetmelerle göstermeye örnek verilebilir. Toprak ve ağaç, hem korkulan hem kutsallık atfedilen bir unsurdur, bunları çizgilerle kertme de ona benzeme şeklinde ifade edilir. Ayrıca Dede Korkut’ta Beyrek’in Kazan Han’a asi olmayacağına dair verdiği yemindeki ‘...yer gibi kertileyim’ ifadesi de bunu doğrulamaktadır.

5) AYI KAFASI/DERİSİ VE AT

“Altaylar ve Yakutların ant törenlerinde görülen uygulamalar, totemcilik devrinden kalma adettir. İlkel düşünce yapısına göre totem yalancıları sevmez,

onları cezalandırır. N. Haruzin'in verdiği bilgiye göre 'Totemleri kaplan olan Bengal Santallar, en muhteşem ant törenlerini kaplan derisi üzerinde yaparlar.' Bütün kuzey kavimlerinde ayıya karşı saygı gösterme adeti vardır. Altaylılarda ve Yakutlarda ayı adı tabu sayılır. Yakutlar ayıya öbüge (büyük baba) yahut da tıa toyono (dağ efendisi) -totemleri kurt olan diğer Türk kavimlerindeki gibi- Altaylar da aba (baba), kayrahan (büyük han) derler. Yakutlar ayı kafası bulamadıklarında at kafası üzerine ant içerler. Bu da Yakutların ilk atalarının yarısının attan geldiğiyle ilgili efsaneyele izah olunur (İnan 1998: 330)". Türklerde at kafası mübarek sayılmış ve özellikle şaman törenlerinde sıriklara asılmıştır. Bazı kavimler atalarının yarı at yarı insan olduğuna inanmaktadırlar. Göçebe topluluklarda erkekler at, silah, avrat üçlemesini, namusları ve şerefleri sayarlar. Bunun yanında Müslüman Türkler Hz. Muhammet'in Miraca Burak adlı atla çıktığına inamaktadır.

5) TIRNAK YALAMAK

"Bu adet şimdiye kadar ancak Kırgız Kazaklarda ve Lob-nor Türklerinde tesbit edilmiştir. Muhtemelen bu adet tırnaklı (yırtıcı) bir totem üzerine yapılan kargış andı töreninin uzantısıdır. Bazı kuzey uluslarında ayı pençesi ve dişleri üzerine ant içme adetine rastlanmıştır (İnan 1998: 330)". Eğer bazı Türk kavimleri ayı, kurt veya kaplandan geldiğine inanıyorsa, onların pençeleri de kutsal sayılacaktır. Çünkü silah gibi bu pençeler de öldürücü, can alıcı güce sahiptir.

6) KURBAN KESME

Tüm kurban törenleri başlangıcın aynı mitsel sürecinde icra edilir; ayın paradoksuyla dindışı zaman ve süre askıya alınır (Eliade 1994:48). 1173 yılında Kırgız-Kazaklarla Kalmuk Torgavutlar arasındaki barış antlaşmasında, su kıyısı-

da alında işaret bulunan bir boz aygır ve kara başlı koç kurban kesilip, onların kanlarına ellerini batırarak anlaştıkları kaydedilir (İnan 1998: 319). Birçok dinde olduğu gibi İslamiyette de Hz. İbrahim'den başlayan, insan canı yerine hayvan kurban edilmesi miti, dindışı zaman ve süre askıya alınarak, halen devam etmekte ve güçlü bir şekilde yaşamaktadır. Burada, yemin mitini gerçekleştirmek için, bir başka mit olan kurban mitinden yararlanılmıştır.

7) BAYRAK

Bayrak üzerine yemin edilmesine, Kurtuluş Savaşı döneminden itibaren rastlamaktayız. Bu da o yıllarda ülkenin hürriyetinin tehlikede olması, vatanın elden gitme tehlikesi içerisinde olması ve sonrasında da büyük emeklerle kazanılan, o bayrak altında hür yaşama durumunun büyük kutsiyet ifade etmesi ile izah olunabilir. Dolayısıyla da bu dönemden itibaren, yemin bazı kurum ve kuruluşlarda bayrak üzerine de verilmektedir.

8) EKMEK-TUZ

Türklerde nimet kutsal sayılmaktadır. Özellikle ekmek yere düştüğünde yerden alınıp öpülerek basılmayacak bir yere konulur. Tuz ise, eğer yere dökülürse üzerine basılmaz. 'Ana hakkı' gibi 'ekmek ve tuz' hakkının olması, Dede Korkut'ta Beyrek'in 'ben onun ekmeğini tuzunu yemişim, ona asi olanmam' demesi, Türkmenistan'da ülkeye gelen siyasi ziyaretçilere hava alanında tuz ekmeği ikram edilmesi, ekmek ve tuzun günümüz toplum hayatındaki ve onun öncesindeki değerini ortaya koymaktadır. Bu kutsiyet, ekmek ve tuzun, insanın birincil ihtiyaçlarını karşılaması, yemek olmadan insanın hayatını sürdüremeyeceği ile açıklanabilir.

Muhtelif dönemlerdeki antla ilgili kayıtlardan, ant törenlerinden, üzerine ant yapılan nesne ve objelerden anlaşılı-

yor ki; en arkaik dönemlerden beri ant-yemin, insanoğlunun yaradılışından gelen onda var olan güven eksikliğinin bir şekilde giderilmesi, insanoğluna güven gerektiren konularda onun dürüstlüğüne, dostluğuna başvurulması gereken durumlarında, yemin miti devreye girmiş, arkaik devirlerden itibaren bu mit, çeşitli yemin, ant ritüelleriyle kendini devam ettirmiştir. Yaşadığı kültüre, içinde bulunduğu döneme ve o kültürün inancına göre, günümüze gelinceye kadar çeşitli ritüellerdeki bazı duruş ve hareketler, yemin formülleri, üzerine yemin verilen kutsiyetler ve objeler değişmiş ama yemin miti ilk devirlerden beri aynı şekliyle kendini korumuştur. Eski dönemlerde yazılı kültür ve yerleşik düzen olmadığı ve inanç olayı oldukça güçlü olduğundan ayrıca ceza müesseseleri bugünkü gibi gelişmiş olmayıp, kişiler kişilere veya kavimler kavimlere direkt ceza verebildiğinden, insanların birbirlerinin verdikleri sözlere güvenmek inanam durumundaydı. Ancak günümüzde ceza müesseseleri gelişmiş, yargısız, sorgusuz sualsiz ceza uygulanması kalkmış, birçok durum yazılı sisteme oturtulmuş ve insanlar yerleşik düzene geçmiştir. Teknolojinin gelişmesi insanların kolaylıkla bir yerden bir yere gidebilmesi ve iletişim ağının yaygınlığıyla beraber, büyük şehirlerdeki insan kalabalığı ve insanların birbirini eskisi gibi tanıması, güven ortamının azalmasına dolayısıyla da insanın sözünün güvenilirliğinin, sadece sözle değil, yazıyla da teyidine ihtiyaç duyurmuştur. Normal gelişim süreci içerisinde, yazılı kültür ortamı başladığında, sözlü kültür ortamı ortadan kalkarken kağıtta, yani yazılı olarak imzalanan antlaşmalarda, yemin yerine geçen kişiye ait imza veya mühür, yeterli olmayıp, bu durum sözlü bir ye-

minle, kişiye ait mukaddesat üzerine yapılmak suretiyle desteklenmektedir. Önceleri bu mukaddesatlar tanrı, kan, silah, ayı, at, iken günümüzde insanların ve inançların çoğalmasıyla mukaddesatlar da çoğalmış ve gelişmiştir. Bu nedenle farklı müesseselerde namus, şeref, silah, tuz, ekmek, bayrak, ana, vücudun herhangi bir uzvu, çocuk, avrat, İncil, Kur'an, Tevrat gibi farklı mukaddesatlar üzerine de yemin edilebilmektedir. Ölüm olduğu gibi insanoğlunun güvenilmesi olayına da bilim çare bulamadığından, buradaki açığı mitler kapatmaya devam edecektir. Bilimin açıklama getiremediği alanlarda mitler açıklama getirerek, insanoğlunun bilme ihtiyacını karşılamaktadır. Toplumlar geliştikçe ve güven ortamı azaldıkça da, yemin mitine ihtiyaç devam edecek, bu mit daha da kurumlaşacak, ve yemin miti ritüellerdeki şekil değiştirmelerle kendini devam ettirecektir.

KAYNAKÇA

- BAŞAR, Prof.Dr, Zeki, 1978, Yemin-Değişik Örnekleri ve Açıklamalarıyla, Kalite Matbbası, Atatürk Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi Yayınları, Ankara.
- BAŞAR, Doç.Dr, Zeki, 1973, Tarihte-Tıp Tarihinde Yemin, Sevinç Matbaası, Ankara.
- ELİADE, Mirceale, 1994, Ebedi Dönüş Mitosu, (Çev. Ümit Altuğ) İmge Kitabevi, Ankara.
- ELİADE, Mirceale, 1993, Mitlerin Özellikleri, (Çev.Sema Rifat) Simavi Yayınları, Ankara.
- D'OHSSON M de M, (Çev. Zerhan Yüksel), 1973, XVIII. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler, Tercüman 1001 Temel Eser 3.
- GÖKDEMİR, Gönül, 2000, "Mücahit Yemini", Rauf Denктаş Armağanı. Ankara.
- OĞUZ, Doç.Dr. Öcal, 2002, Ders Notları, Ankara.
- ROSENBERG, Ronna, 2000, Dünya Mitolojisi, İmge Kitabevi, Ankara.
- 1952, Türkiye'de Yemin Müessesesinin Bugünkü Durumu Hakkında Anket, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İctimaiyat Fakültesi.